

Dravce a sovy

Chráneného vtáčieho územia

Laborecká vrchovina

Foto: B. Maderič

Foto: S. Harvančík

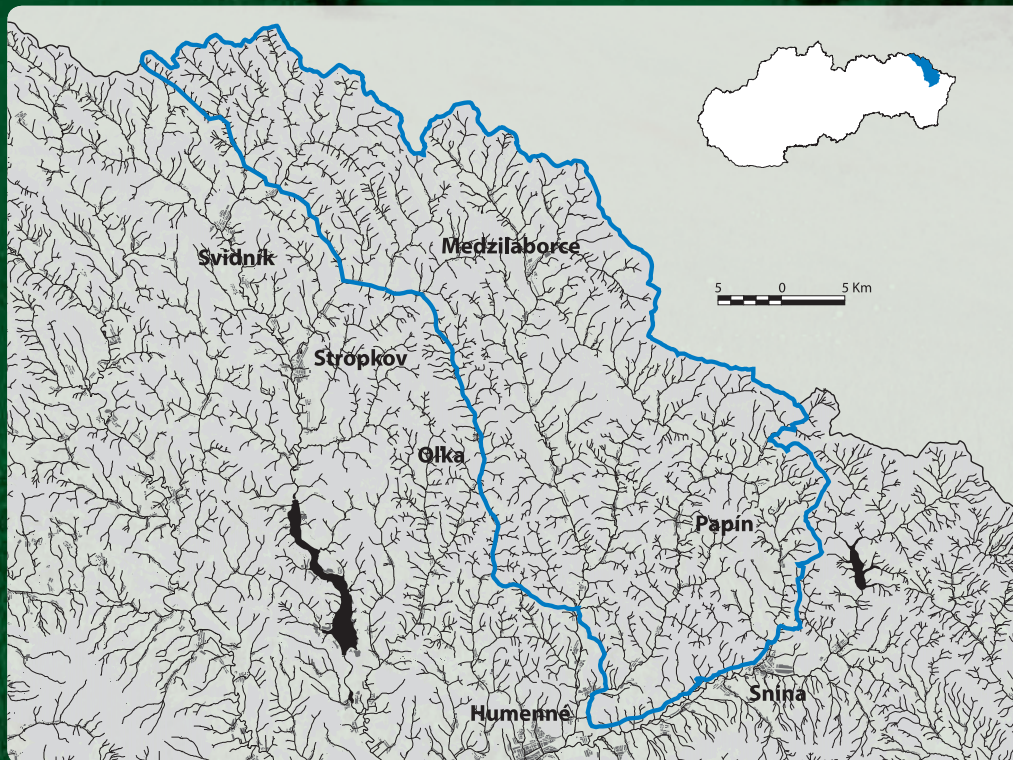
LABORECKÁ VRCHOVINA

Prírodné bohatstvo Chráneného vtáčieho územia Laborecká vrchovina je mimoriadne cenné z hľadiska zachovalosti lesných porastov, ktoré tvoria takmer polovicu rozlohy územia. Impozantná je predovšetkým pralesovitá štruktúra s pôvodným zložením lesných spoločenstiev. Významné sú zachovalé porasty mohutných starých bukov a porastové zmesi buka s dnes už vzácnou jedľou bielou, javorom horským, brestom horským, či jaseňom štíhlym. Staré lesné porasty, bohaté na množstvo búrľavých stromov, či dutín vytesaných d'atľami, sú domovom dnes už vzácných druhov dravcov a sov. Významnú časť územia (cca 30 %) tvorí aj mozaikovitá poľnohospodárska krajina spolu s lúkami a pasienkami, ktoré poskytujú vhodné biotopy pre ďalšie chránené druhy vtákov. Práve pre tieto prírodné hodnoty bola Laborecká vrchovina zahrnutá medzi 38 chránených vtáčích území Slovenska.

V každom chránenom vtáčom území (ďalej len CHVÚ) je upravené využívanie územia tak, aby ostali zachované vhodné podmienky pre kritériové druhy vtáctva. Ide o druhy, ktorých populácia v CHVÚ je významná z národného a európskeho hľadiska.

Foto: B. Maderič

V zmysle vyhlášky Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č.438/2009, ktorou sa vyhlasuje CHVÚ Laborecká vrchovina na ploche o výmere 102 813,91 ha a ktorá nadobudla účinnosť 1.11.2009 sú predmetom ochrany nasledovné druhy vtákov: orol krikľavý, haja červená, strakoš červenochrbtý, muchárik červenohrdlý, penica jarabá, chriaštel' poľný, d'ateľ čierny, d'ateľ bielochrbtý, žlna sivá, lelek lesný, škovránok stromový, rybárik riečny, d'ateľ prostredný, bocian biely, včelár lesný, prhľaviar čiernohlavý, krutihlav hnedý, muchár sivý, žltochvost lesný, hrdlička poľná, prepelica poľná, strakoš sivý, brehuľa hnedá, sova dlhochvostá, bocian čierny, muchárik bielokrký a jariabok hôrny.

Prhľaviar čiernohlavý
(*Saxicola torquata*)

Foto: J. Svetlík

Prepelica poľná
(*Coturnix coturnix*)

Foto: J. Svetlík

Hrdlička poľná
(*Streptopelia turtur*)

Foto: J. Svetlík

Penica jarabá (*Sylvia nisoria*) obýva v CHVÚ mozaikovitú krajinu bohatú na lesné okraje a kroviny lemujúce lúky a pasienky. Nápadná je svojím „jarabým“ sfarbením a „žltým očkom“.

Ďateľ čierny (*Dryocopus martius*) uprednostňuje rozsiahle staré porasty listnatých, zmiešaných, ale aj ihličnatých lesov. Zasluguje si ochranu aj vďaka tesaniu dutín, čím sa významne podieľa na tvorbe hniezdných možností pre iné druhy vtákov.

Foto: Š. Benko

Foto: T. Kirichen

Muchárik bieločrký (*Ficedula albicollis*) ako dutinový hniezdíč preferuje listnaté lesy. V CHVÚ je viazaný prednostne na bukové spoločenstvá.

Chriaštel' poľný (*Crex crex*) prítomnosť tohto nenápadného, skryto žijúceho druhu spoznáme podľa nápaditého, rytmicky znejúceho, chrapkavého volania samcov. Druh sa ozýva ukrytý na lúčkach a pasienkoch od nížin až po horské oblasti. Ťažisko výskytu má v hniezdnom období najmä na strednom a východnom Slovensku, vrátane CHVÚ Laborecká vrchovina.

Foto: W. Demko

Strakoš červenochrbtý
(*Lanius collurio*)

Foto: J. Svetlík

Bocian čierny
(*Ciconia nigra*)

Foto: R. Jureček

Žltouchvost lesný
(*Phoenicurus phoenicurus*)

Foto: Š. Benko

DRAVCE A SOVY

v CHVÚ Laborecká vrchovina

Laborecká vrchovina je jedným z troch najvýznamnejších území na Slovensku pre hniezdenie orla krikľavého (*Aquila pomarina*) a haje červenej (*Milvus milvus*), ktorá patrí k najohrozenejším druhom dravcov na Slovensku. Zo sov tu hniezdi viac ako 1% národnej populácie našej druhej najväčšej sovy – sovy dlhochvostej (*Strix uralensis*).

Z ďalších významných druhov dravcov v CHVÚ hniezdi aj včelár lesný (*Pernis apivorus*).

Foto: S. Harvančík

Orol krikľavý (*Aquila pomarina*)

Včelár lesný (*Pernis apivorus*)

Foto: S. Harvančík

Orol krikľavý

(*Aquila pomarina*)

Orol krikľavý patrí medzi menšie orly, je o niečo väčší ako myšiak hôrny, má dlhé doskovité krídla pre orly s typickými prstovitými letkami a krátky chvost. Samec aj samica sú rovnako tmavohnedo sfarbení. V prírode ho pozorujeme najčastejšie krúžiť na oblohe alebo vysedávať na vyvýšených miestach (stromy, stĺpy a pod.). Veľmi často a obratne sa pohybuje chôzou po zemi.

V CHVÚ Laborecká vrchovina obýva orol krikľavý kopcovitú krajinu s bohatou mozaikou lesných celkov s lúkami, pasienkami, poliami, podmáčanými plochami a rozvetvenou sieťou vodných tokov. Na miestach, kde orol loví, majú veľký význam solitérne stromy a kroviny, ktoré orly s obľubou využívajú na sledovanie koristi alebo ako miesta na odpočinok.

Najčastejšou korisťou orla krikľavého sú drobné zemné hlodavce. Hraboš poľný (*Microtus arvalis*) tvorí viac ako 80 % jeho potravy, preto má orol krikľavý významné postavenie v biologickej ochrane poľnohospodárskej krajiny.

Orol krikľavý drží na rozdiel od iných druhov orlov ulovenú korisť najmä v zobáku.

Foto: B. Maderič

Hniezdny a potravný biotop orla krikľavého

Foto: B. Maderič

Foto: B. Maderič

Orol krikľavý hniezdi jednotlivu v lesoch. Hniezdo si stavia najmä na ihličnatých, ale aj listnatých stromoch. Je veľmi verný svojmu teritóriu aj hniezdu, na ktoré sa vracia aj niekoľko rokov. Na prelome apríla a mája samica znáša v niekoľkodňovom odstupe dve vajcia, zriedkavo jedno. Samica sedí na znáške 38-41 dní. Starostlivosť o mláďatá na hniezde trvá 55-60 dní.

Pre orla krikľavého je veľmi charakteristický biologický jav tzv. kainizmus, ktorý spočíva v tom, že i keď orlica znáša vo väčšine prípadov 2 vajcia a vyliahnu sa dve mláďatá, z hniezda spravidla úspešne vyletí len jedno mláďa. Iba výnimočne hniezdo opúšťajú dve mláďatá bez zásahu človeka.

Foto: B. Maderič

Hniezdo orla krikľavého s dvoma mláďatami.

Mláďa orla krikľavého na hniezde s korisťou (slepúch lámavý) prinesenou rodičmi.

V Európe je orol kriklavý celkovo ustupujúcim druhom. U nás je chráneným živočíchom v zmysle zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa vyhlášky MŽP SR č. 24/2003 je zaradený do kategórie druhov európskeho významu. V Červenom zozname vtákov Slovenska je zaradený do kategórie „menej ohrozený druh“. Na Slovensku sa početnosť hniezdnej populácie orla kriklavého odhaduje na 800-900 párov. Preto Slovenská republika v rámci Karpatského ekoregiónu zohráva významnú úlohu pri zabezpečení ochrany tohto druhu. V CHVÚ Laborecká vrchovina hniezdi 38 – 42 párov.

Hniezdny strom
orla kriklavého

Pozitívny vplyv na loviská orla kriklavého a haje červenej má vhodné obhospodarovanie poľnohospodárskej pôdy, t.j. správne načasovaná kosba lúk a extenzívne spásanie trvalých trávnych porastov hospodárskymi zvieratami.

Haja červená

(*Milvus milvus*)

Haja červená je v prírode nezameniteľná vďaka hlboko vykrojenému chvostu, hrdzavohnedému sfarbeniu, svetlej hlave a nápadnej belavej škvrne na spodnej strane krídel.

Foto: J. Chavko

V CHVÚ Laborecká vrchovina haja červená obýva pahorkatiny s lúkami, pasienkami a obhospodarovanými plochami pozdĺž väčších vodných tokov. Je sťahovavým druhom, zo zimovísk v južnej Európe prilieta koncom februára a začiatkom marca, odlieta v októbri.

Haja červená hniezdi jednotlivo v lesoch. Hniezdo si stavia na listnatých (buk, dub) a ihličnatých stromoch (borovica).

Hniezdo si vystiela cudzími predmetmi ako papier, igelit, textílie, srst a pod. Od prvej dekády apríla samica znáša 2–4 vajcia, na ktorých sedí 28–30 dní. Starostlivosť o mláďatá na hniezde trvá 45–50 dní.

Haja červená sa živí kadávermi živočíchov, čím v prírode plní dôležitú sanitárnu funkciu. V jej potrave sú zastúpené drobné cicavce, vtáky, ryby, obojživelníky a hmyz.

Hniezdo haje červenej

Mláďatá haje červenej, tesne pred vyletením z hniezda

Foto: B. Maderič

Foto: B. Maderič

Na Slovensku je haja červená chráneným živočíchom v zmysle zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa vyhlášky MŽP SR č. 24/2003 je zaradená do kategórie druhov európskeho významu. V Červenom zozname vtákov Slovenska je zaradená do kategórie „ohrozený druh“. Jej početnosť sa odhaduje na posledných 8–12 hiezdnych párov pre celé územie Slovenskej republiky! Patrí k najviac ohrozeným dravcom vôbec.

CHVÚ Laborecká vrchovina má pre záchranu tohto vzácneho druhu mimoriadny význam, v území hniezdia 1–3 páry haje červenej.

*Mláďa haje červenej na hniezde,
ktoré si rodičia vystielajú cudzími predmetmi.*

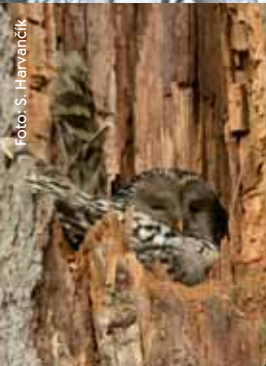

Foto: B. Maderič

*Hniezdny a potravný
biotop haje červenej*

Sova dlhochvostá

(*Strix uralensis*)

Hniezdo sovy dlhochvostej v otvorenej dutine stromu.

Mláďatá sovy dlhochvostej.

Sova dlhochvostá je veľká sova, je zreteľne väčšia ako sova lesná. Má guľatú hlavu s viditeľným závojom a žltý zobák. Počas letu je nápadný dlhý chvost. Je hnedo-šedo sfarbená. Spodok tela je svetlý so širokými tmavými pozdĺžnymi škvrkami, vrchná časť tela je tmavšia s ešte hustejším pruhovaním. Svoju prítomnosť prezradí svojim typickým hlbokým „húkaním“ počas jasných nocí, ktoré je počuteľné aj do 2 km! Je aktívna aj cez deň.

Sova dlhochvostá si vlastné hniezdo nestavia, ale obsadzuje predovšetkým opustené dravčie hniezda a dutiny starých stromov. Zvláštnosťou je, že kotlinka použitého hniezda alebo dutina je natoľko vyplnená zbytkami koristi, že ich sova dlhochvostá nemôže obsadiť dvakrát po sebe. Preto každý rok vo väčšine prípadov vyhľadáva nové miesto na hniezdenie.

Začína hniezdiť v prvej polovici marca, kedy samica znáša 3-5 vajíčok, na ktorých sedí 27-29 dní. Starostlivosť o mláďatá na hniezde trvá približne 35 dní, potom mláďatá opúšťajú hniezdo a rodičia ich ešte ďalej krmia na okolitých stromoch. Jej potravu tvoria najmä drobné cicavce do veľkosti veveryce, vtáky do veľkosti havrana, obojživelníky a hmyz.

V CHVÚ Laborecká vrchovina obýva sova dlhochvostá bukové lesy s dostatkom dravčích hniezd a dostatkom starých dutinových stromov vhodných pre hniezdenie. U nás je sova dlhochvostá chráneným živočíchom v zmysle zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa vyhlášky MŽP SR č. 24/2003 je zaradená do kategórie druhov európskeho významu. V Červenom zozname vtákov Slovenska je zaradená do kategórie „menej ohrozený druh“. Na Slovensku sa početnosť hniezdnej populácie sovy dlhochvostej odhaduje na 700–1000 párov. V CHVÚ Laborecká vrchovina hniezdi 75–85 párov.

Bukové lesné porasty sú typickým hniezdnym biotopom sovy dlhochvostej.

OCHRANA DRAVCOV A SOV v CHVÚ Laborecká vrchovina

Hlavnou príčinou ohrozenia orla krikl'avého, haje červenej a sovy dlhochvostej v CHVÚ Laborecká vrchovina je neusmernená lesohospodárska činnosť, ktorá zapríčiňuje poškodzovanie a ničenie lesných porastov, kde tieto vtáky hniezdia. Ťažobnou činnosťou sú odstraňované vekovo staršie, ako aj staré stromy s dostatkom dutín, ktoré vytvárajú pre tieto druhy vhodné hniezdne možnosti. Negatívne pôsobí na hniezdiace vtáky aj vyrušovanie, na ktoré sú dravé vtáky obzvlášť citlivé. Výsledkom neusmerenej lesohospodárskej činnosti je opustenie znášky počas inkubácie, úhyn mláďat na hniezde a v konečnom dôsledku aj opustenie hniezdnej lokality párami týchto druhov.

Nástrojom na zabezpečenie ochrany hniezdných biotopov uvedených druhov dravcov a sov je uplatňovanie systému vyhlasovania ochranných zón v okolí ich hniezd. Podstatou ochranných zón je vytvoriť priestor v okolí hniezda s bezzásahovým režimom hospodárenia resp. vhodným spôsobom hospodárenia rešpektujúc ekologické nároky týchto druhov. Cieľom vyhlasovania ochranných zón je zabezpečiť nielen úspešný priebeh hniezdenia druhov v danom roku, ale z dlhodobého hľadiska zachovať ich hniezdny biotop v priaznivom stave.

Veľkou hrozbou pre orla krikl'avého, haju červenú a sovu dlhochvostú je tiež degradácia ich lovisk, úhyny vtákov na 22 kV nebezpečných elektrických vedeniach, nelegálny odstrel a úmyselné vykladanie otrávených návnad.

Mláďa orla krikl'avého ako obeť nelegálneho vystrel'ovania hniezd dravcov.

STAROSTLIVOSŤ O CHVÚ

ochrana biodiverzity a spokojnosť obyvateľstva

Cieľom starostlivosti o CHVÚ Laborecká vrchovina nie je zákaz hospodárenia, ale usmernenie a zosúladenie jednotlivých spôsobov hospodárenia s ochranou druhov, pre ktoré je územie vyhlásené.

Preto starostlivosť o CHVÚ Laborecká vrchovina ako aj o ostatné chránené územia európskeho významu v rámci sústavy NATURA 2000 je možné zabezpečiť len spoločným úsilím všetkých dotknutých skupín t.j. hlavne lesníkov, poľnohospodárov, poľovníkov a ochranárov.

Ochrana prírodných hodnôt – v tomto prípade vtáctva – môže v niektorých prípadoch znamenať i obmedzenie hospodárskych aktivít v území.

Vzhľadom na skutočnosť, že Slovensko je členskou krajinou Európskej únie (EÚ), rešpektovanie princípov Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP) EÚ je pre našich poľnohospodárov záväzná.

Jednou z oblastí SPP je tzv. Krížové plnenie (KP), ktoré predstavuje mechanizmus podpory trvalodržateľnosti poľnohospodárstva v EÚ prostredníctvom rešpektovania zákonitých požiadaviek hospodárenia (ZPH) a udržiavania svojich plôch v dobrých poľnohospodárskych a environmentálnych podmienkach (GAEC). Dodržiavanie príslušných právnych predpisov, týkajúcich sa ZPH a dodržiavanie štandardov GAEC je podmienkou vyplácania priamych platieb. Ich prípadné porušenia môžu byť sankcionované.

Právnym základom pre uplatňovanie KP v oblasti ochrany prírody sú vybrané články dvoch európskych smerníc, tzv. „Smernica o vtákoch“ a „Smernica o biotopoch“.

Ďalšou oblasťou SPP je oblasť rozvoja vidieka. Na území Slovenska sa v súčasnosti realizuje jeden z najvýznamnejších programov pre ochranu životného prostredia a zvyšovania kvality vidieckeho života tzv. Program rozvoja vidieka SR 2007-2013 (PRV). PRV predstavuje efektívny finančný nástroj na zabezpečenie starostlivosti o územia sústavy NATURA 2000 a ponúka poľnohospodárom vo forme agroenvironmentálnych platieb a lesníkom vo forme lesnícko-environmentálnych platieb (tzv. kompenzačné platby) možnosť zapojiť sa do špecifických podopatrení zameraných aj na ochranu vybraných druhov vtákov a ich biotopov. Princípom kompenzačných platieb je náhrada finančných strát poľnohospodárov a lesníkov v dôsledku zabezpečovania starostlivosti o chránené vybrané druhy vtáctva (napr. zmena spôsobu kosby, posunutie termínu kosby, obmedzenie používania pesticídov, časové obmedzenie hospodárskej činnosti na hniezdnych lokalitách výberových druhov, vytvorenie ochranných zón na lesnej pôde v okolí hniezd dravcov a sov) za predpokladu dodržania vopred stanovených podmienok. V praxi to znamená šetrne hospodáriť a zároveň dodržiavať odporúčané opatrenia pri ochrane druhov, kvôli ktorým bolo CHVÚ vyhlásené.

Konkrétnym podopatrením zameraným na ochranu orla kriklavého, haje červej, včelára lesného, sovy dlhochvostej, ale aj bociana čierneho, ktoré sú predmetom ochrany vtáčích druhov v CHVÚ Laborecká vrchovina, v rámci lesnícko-environmentálnych platieb je podopatrienie

„**Ochrana biotopov vybraných druhov vtákov**“ s výškou platby **65,39 €/ha lesnej pôdy**. Iným podopatrením v rámci lesnícko-environmentálnych platieb, zameraným na ochranu dutinových hniezdičov v CHVÚ Laborecká vrchovina t.j. žlny sivkej, ďatľa čierneho, ďatľa prostredného, ďatľa bielochrbtého, muchárika červenohrdlého, muchárika bielokrkého a žltochvosta lesného je podopatrienie „**Zachovanie priaznivého stavu lesných biotopov**“ s výškou platby **57,92 €/ha lesnej pôdy**.

Konkrétnym podopatrením zameraným na ochranu chriašteľa poľného a pelice poľnej, ktoré sú predmetom ochrany vtáčích druhov v CHVÚ Laborecká vrchovina, v rámci agroenvironmentálnych platieb je podopatrienie „**Ochrana biotopov vybraných druhov vtákov**“ s výškou platby **55,00 €/ha trvalého trávneho porastu**.

Cieľom starostlivosti o CHVÚ Laborecká vrchovina nie je zákaz hospodárenia, ale usmernenie a zosúladenie jednotlivých spôsobov hospodárenia s ochranou druhov, pre ktoré je územie vyhlásené.

Dravce a sovy Chráneného vtáčieho územia Laborecká vrchovina

Foto: S. Harvančík

Foto: S. Harvančík

Ochrana dravcov na Slovensku / Raptor Protection of Slovakia (RPS) je nezávislá mimovládna organizácia, ktorej poslaním je výskum a ochrana voľne žijúcich dravcov a sov na území Slovenska. RPS rieši najzávažnejšie problémy a negatívne antropické faktory ohrozujúce populácie dravcov a sov na Slovensku. Intenzívne sa venuje problematike elektrických stĺpov v súvislosti s úhynmi vtáctva na konštrukciách elektrického vedenia, čo je jeden z najzávažnejších problémov ochrany dravých vtákov v Európe. Organizuje a vykonáva fyzickú ochranu hniezdísk orlov a sokolov pred vykrádaním. Realizuje programy záchranu populácie sokola rároha, sokola sťahovavého, orla kráľovského, orla skalného a orla kriklavého. Vykonáva stabilizovanie, úpravu hniezd a hniezdných plošín, inštaláciu umelých hniezd a búdok pre vzácné druhy dravcov a sov. RPS je zapojená do aktivít európskej skupiny, ktorá sa venuje problematike vtáčej kriminality. RPS ovplyvňuje environmentálnu politiku, navrhuje úpravy príslušných zákonov a upozorňuje na dodržiavanie medzinárodných dohovorov týkajúcich sa ochrany dravcov a sov. Svojimi odbornými stanoviskami pomáha Ministerstvu životného prostredia SR a Štátnej ochrane prírody SR. Organizuje kampane a výstavy, vydáva propagačné a metodické materiály, usporadúva prezentácie a prednášky.

Vydala: © Ochrana dravcov na Slovensku / Raptor Protection of Slovakia (RPS)

Kuklovská 5, 841 04, Bratislava 4

Tel./Fax: 02/555 73 440, Mobil: 0911 882 626, e-mail: dravce@dravce.sk

www.dravce.sk

Autori textu: Soňa Nuhličková, Boris Maderič, Michal Noga

Fotografie: B. Maderič, V. Pečeňák, S. Harvančík, Š. Benko, M. Demko, J. Chavko, R. Jureček, T. Kirchen, J. Svetlík

Grafický návrh: Grafické štúdio Dudok – Ján Svetlík

Tento materiál bol vydaný v rámci projektu EN-2009-018 „Dravce a sovy v systéme Chránených vtáčích území Slovenska“, podporeného prostredníctvom nadácie Ekopolis z Finančného mechanizmu Európskeho hospodárskeho spoločenstva, Nórskeho finančného mechanizmu a štátneho rozpočtu SR.